אבנר בהט

האדם שמאחורי השיר — ראיון עם **פיט סיגר** בעת ביקורו בארץ

התפרסם בגליון הראשון של עיתון **חותם** במרץ 1964 .

כעת, כשביקורו מאחורינו, והוא מוסיף לנסוע בעולם ולשיר ולסחוף אחרים לשירה, כדאי להכיר מקרוב את האישיות, שכן לחובבי הזמר האמיתיים לא היה ביקורו בבחינת היכרות ראשונה, וסיום הביקור אינו סוף דבר. כל חובב שירת-עם אמיתית יוסיף להאזין וללמוד מתקליטיו ולהיסחף בהתלהבותו. עם זאת, היתה לנו הפגישה עמו פנים אל פנים בראיון ובערב השירה לחוויה גדולה. התרשמנו מה**אדם** יותר מאשר מהזמר. לפנינו אדם חופשי ועצמאי במובן המלא ביותר של המלה, אדם שאומץ רוחו אינו מיוסד על עורף חברתי מאורגן אלא מסתמך על אישיותו החזקה ואמונתו באדם. ראייתו את החיים מפוכחת. אין זה אופטימיזם מאונס על ידי הכרה. זו אמונה בכוחו של הטוב לנצח, אמונה באחדות האנושית ובשוויון לכול. מכאן גם סגנונו האישי הפשוט וגלוי הלב, והכישרון ליצור קשר נפשי הדוק עם קהל המונים אלמוני ולהוציא כל פרט שבו מאלמוניותו ולהביאו לביטוי עצמי **יחד** עם הכלל. וכשאתה יושב בערב שירה שלו אתה שר אתו כמובן מאליו בקלות ובשמחה, ושיר שלא הכרת עד כה, תוך דקות ספורות שר אותו כל האולם, ולעתים בשניים ושלושה קולות, ובשקט וחדווה גם יחד.

והנה תשובותיו לשאלותינו כלשונן.

שאלה: כיוון שאתה בעיצומו של מסע סביב העולם, כיצד מקבל הקהל בארצות שונות את שיריך?

תשובה: קשה לתאר עד מה גדולה יכולתו של שיר-העם הפשוט ליצור מכנה משותף אנושי גדול למרות מסורות שונות מאוד בכל מקום. שירים מסוימים מתקבלים בצורה שונה אצל עמים שונים: באיטליה אוהבים שירים מלודיים ומעוניינים פחות בשירים בעלי המקצב המורכב מאפריקה. באפריקה מחפשים את הפעימה הברורה ונעימת השיר חשובה פחות. אך לכלל השירים יכולת יוצאת מהכלל לחדור ולהגיע לאנשים. לדעתי יותר מיכולתה של המוזיקה הקונצרטית.

שאלה: כיצד אתה מסביר לקהל בארצות שונות את שיריך?

תשובה: אני עובד עם מתורגמן. ביפן, למשל, עמד לידי מתורגמן צעיר וכל דבר שאמרתי או שרתי תורגם על ידו לפני או אחרי הביצוע. את תרגום השירים השתדל המתורגמן להקדים לפני שהושרו ואילו את מלות הקשר המדוברות תרגם לאחר שנאמרו. באיטליה הקהל עומד על זכויותיו וכאשר היה נדמה להם שמשהו לא תורגם, עמדו על רגליהם ודרשו זאת בצעקות. גם באפריקה, בארצות שאינן דוברות אנגלית, היה מתורגמן. השפות המקומיות באפריקה הן מקומיות מאוד. לאורך מאה קילומטרים אתה עובר אזור שבו מדוברות ארבע או חמש שפות שונות. האדם הממוצע שם הוא ממש בלשן – אנשים ללא חינוך יסודי דוברים חמש עד שבע שפות.

שאלה: זהו מסעך העולמי הראשון?

תשובה: אכן, רק עתה נתאפשר הדבר. רק לפני שנה וחצי הוסרה התביעה נגדי. הואשמתי בביזיון הקונגרס כיוון שלא הכרתי בזכות אנשי מק-קארתי לחקור אותי. רותקתי לשבע שנים והפסדתי 15,000 דולר, אך הצדק הוא חופשי אם אתה משלם עבורו. כל עוד היה המשפט תלוי ועומד נגדי, קיבלתי רק פעם היתר לצאת לאנגליה לשלושה שבועות בלבד. עתה אני עובר בעולם עם משפחתי (האשה ושלושת הילדים) מהמזרח הרחוק – יפן, הודו, לאפריקה התיכונה, ישראל ואירופה המערבית והמזרחית. אנו נוסעים עם מעט מאוד ציוד אישי והרבה מצלמות, מסרטות ורשמקולים. כאשר אנו נתקלים במשהו ראוי להסרטה, אנו מכינים את הציוד במהירות (כל משפחתי עוזרת לידי – אשתי היא הצלמת הראשית ובני מטפל במכשירי הצליל) ומסריטים. בשובי הביתה יש ברצוני לתת לאמריקנים תמונה נכונה של החיים המוזיקליים בארצות שונות.

שאלה: האם אספת ולמדת שירים בסיורך באפריקה?

תשובה: אינני אספן. אספן אמיתי דומה לגיאולוג, היודע את אשר הוא מחפש ולעזרתו האמצעים הנחוצים. הוא מסמן במפה את השטח שיחקור ואחר כך סוקר אותו בשיטתיות. לאחר שסיים הוא יודע בדיוק האם המחצב

שחיפש נמצא שם או לא. בניגוד לכך, אני דומה יותר לאדם שמטייל לתומו בשטח ולפתע נתקל במכרה זהב. למקרים אלה לקחנו עמנו את מכשירי ההקלטה והצילום.

שאלה: כיצד אתה לומד שירים שונים בארצות שונות?

תשובה: אם אני נתקל בשיר המתחבב עליי, אני מנסה ללומדו מפי האדם ששר אותו. קשה מאוד ולא טוב ללמוד שיר מהנייר. אני רוצה להכיר את חיי האנשים שיצרו את השיר. השיר הוא חלק מישותם. החשוב יותר הוא **האדם שמאחורי השיר**. זו הסיבה לכך שאני כה מעוניין להכיר את ישראל. שמעתי שירים ישראליים וניסיתי לשיר כמה מהם בהזדמנויות שונות, ולכן אני רוצה להכיר יותר את חיי הארץ, הקיבוץ וכו׳.

שאלה: אוכלוסיית ארצות הברית מורכבת ממיעוטים לאומיים רבים שהביאו אתם במשך מאות שנות הגירתם את שיריהם מארצות מוצאם. האפשר לדבר כיום על מוזיקת-עם אמריקנית?

תשובה: הייתי אומר – יש הרבה מוזיקות-עם אמריקניות. בדרום-מערב ארה״ב יש אזורים נרחבים שבהם מדברים יותר ספרדית מאשר אנגלית, ויש להם מוזיקה עממית גדולה; בלואיזיאנה רבים הם דוברי צרפתית ויש להם שירים ואף כלי נגינה משלהם; וכמובן שיש אזורים של אינדיאנים באמריקה. כל אלה חיו באמריקה אותו משך זמן שבו חיו בה דוברי האנגלית ויש להם אותה זכות למוזיקה עממית משלהם. בני עמים אחרים היגרו לארה״ב בעת האחרונה (איטלקים, אירים וכו׳) והמוזיקה הקיימת בארה״ב נכפתה עליהם, כיוון שבאו אל ארץ שכבר היתה לה תרבות עממית מפותחת למדי. יש להצטער על תופעה זו. בגללה אבדו לנו הרבה דברים יפים. אנשים צעירים אמרו לעצמם: ״אין אנו רוצים להיות מופרדים כל הזמן, איננו רוצים לשיר את השירים האיטלקיים ששרו סבותינו. אנו רוצים לשיר כמו כולם Yankee Doodle.״ אמריקה הפסידה מכך. אך מפתיע כמה עוד נשאר למרות התהליך הזה. בפנסילבניה עוד תוכל לשמוע שירים סלובקיים ישנים, במינסוטה אפשר לשמוע שירים שוודיים עתיקים, בניו-יורק – שירי יידיש ופורטוריקו.

תופעה מוזיקלית אמריקנית מעניינת היא ההכלאה האמריקנית, המיזוג שהתפתח כאשר נפגשו העמים השונים הללו. לאינדיאנים השפעה מועטה מאוד על המוזיקה האמריקנית, אך השפעת האפרו-אמריקנים גדולה מאוד. אילו נשאלתי מהו קו האופי העיקרי של המוזיקה האמריקנית, הייתי אומר – הזיווג של מוזיקה מערב-אפריקנית ומערב-אירופית. לשני אלה השפעת גומלין עצומה, והתוצאה – ג׳אז, בלוז, הספיריצ׳ואלס. והבנג׳ו שעליו אני מנגן, גם הוא הכלאה של כלי מערב-אפריקני המנגן מנגינות של הפידל האירי – הכינור העממי שם. יש כאן ממש התמזגות. כמה מהזיווגים האלה יצרו דברים גדולים, אך כמובן לא כולם. הדבר החשוב ביותר שאפשר לומר על התהליך העממי – שהוא מנפה את הרע ומשאיר את הטוב.

שאלה: באילו הזדמנויות שר האדם הפשוט באמריקה? יש לכם קהל נלהב לשירה עממית. באיזו מידה הם שרים במו פיהם?

תשובה: תמצאו אנשים צעירים שרים במסיבות או בנשפייה, שרים בחגים (חג המולד), שרים כאשר שתויים, בכנסייה, בבתי הספר, במחנה. ואוסיף – כאשר האדם לבדו, יש מסורת: לאדם יש גיטרה בפינת חדרו וכשהוא לבדו הוא לוקח את הכלי ושר ומלווה את עצמו. זו הסיבה לכך שהבלוז כה מקובל. הבלוז הוא דו-שיח בין אדם לגיטרה שלו; הוא שר שורה והגיטרה מנגנת שורה. זו הסיבה שבארה״ב נמכרות מדי שנה חצי מיליון גיטרות.

שאלה: האם שירי העם אופייניים לשכבות מסוימות בעם האמריקני?

תשובה: צעירים וזקנים מרבים לשיר יותר מאשר אנשים בגיל העמידה. שרים בדרך כלל אנשים ה**עובדים** לפרנסתם. תמצאו פחות שירה אצל בנקאים מאשר אצל כורים.

שאלה: היש הבדל בשטח זה בין עיר לכפר?

תשובה: מעניין שתחיית שירי העם באמריקה החלה דווקא בערים וכעת מתפשטת לכפרים. בכפר נשתמרו בפי הזקנים השירים הישנים, ועכשיו מתקיים המפגש המעניין של השירים המתחדשים עם אלה שנשתמרו. בקרוב אבקר באירופה המערבית והמזרחית וברצוני לראות כיצד מתקיים שם תהליך זה. סופר לי על פסטיבל שנתי

נהדר לשירי עם בעיר אחת באירלנד. באים לשם אלפי אנשים ומשתלטים על העיירה למשך שבוע. הם עורכים תחרויות של זמרים, מנגנים ומשוררים במשך שבוע תמים.

שאלה: ואין זה מתמסחר? הרדיו והטלוויזיה אינם משתלטים על פסטיבל זה?

תשובה: יש להם מסורת עממית חזקה מאוד והיא המשמשת כבלם נגד ההזניה של האמנות. זה קורה גם במזרח אירופה. כאשר זמר פופולארי מקליט שיר מסוים וזה נפוץ ומשודר בגרסתו, האם כולם שרים עכשיו את השיר כמוהו? ודאי שלא. כל אחד שומר על עצמיותו ובכוונה אינו מחקה את הגרסה הנפוצה. כשם שחצוצרן ג'אז ישתדל שלא לחקות בדיוק חצוצרן אחר. הוא יכול ללמוד ממנו, אך יתבייש לנגן אותו דבר.

שאלה: האם יש חפיפה או מתאם כלשהו בין שירה עממית ושירה פופולארית בארה"ב?

תשובה: יש השפעה הדדית. למשל – אחת מהלהקות הראשיות של זמרי החופש בדרום מורכבת מזמרי רוקנ'רול לשעבר. חובבי הרוקנ'רול הם בעיקר מבני צעירי הטיפש-עשרה, כלומר בגיל 13-14, בעיקר נערות. סטודנטים בקולג' (גיל 17) מואסים בכך ונוטים לשירת עם או לג'אז. זמרי עם במובן המקורי (אנשים השרים למשפחתם ולשכניהם ואינם מושפעים מרדיו, טלוויזיה וכו') מצויים עדיין בפינות נידחות של אמריקה, אך טיפוח מסורת השירה העממית נעשית בעיקר בקולג'ים. נוצרים שם דברים נפלאים. כמה משירי בוב דילן הם משירי העם היפים ביותר ששמעתי מעודי. אם ישאלוני "האם אלה שירי עם?" אענה – כן ולא. ולא אתווכח, שכן מיהו ה**עם** השר? עובד אמריקני שקיבל חינוך גבוה, מאזין לרדיו ונוהג בקאדילק, האין הוא **עם**?! אך העם נעשה יותר ויותר מורכב מאנשים כאלה ובעתיד – זהו העם, ובהתאם לכך יהיו שיריו.

שאלה: אתה אוסף שירים מכל העולם ומלווה אותם בגיטרה ובבנג'ו. האם ליווי זה מתאים לכל שיר?

תשובה: זה סגנוני. יש שירים שאינו מתאים להם. לפעמים אני מנגן בחליל קטן. למדתי לבנותו ולנגן בו מאילקה רווה בהיותו בניו-יורק לפני ארבע-עשרה שנים. סגנון הוא דבר אופייני שאין לכפותו על סביבה זרה או עם אחר. לפעמים אני חושש שהסגנון האמריקני מתפשט יותר מדי בעולם. ביפן, בהודו, באוסטרליה מציפה התרבות העממית האמריקנית את העם כעשב שוטה הפולש לגן. נדמה לי שאחד הדברים החשובים ביותר לאדם היום הוא להגן על תרבותו העצמית. עד כמה שאני אוהב את נגינת הבנג'ו, אני שונא לראותו דוחק את רגלי הסיטר ההודי ויתר הכלים היפים שלהם.

שאלה: דברים אלה מתייחסים למוזיקה אמריקנית פופולארית. אך האם זה פולקלור?

תשובה: קשה מאוד לתחום את הגבול ביניהם, כמעט בלתי-אפשרי. אם תושיב עשרים מטובי הפולקלוריסטים בעולם סביב שולחן עגול, לא יגיעו כלל להסכמה על הגבול. בכל שיר ימצאו אלמנטים של מוזיקה פופולארית, אך ימצאו בו גם יסודות אחרים. קשה לקבוע זאת. אני עצמי איני נוטה לדון בכך כי איני חושב שזהו הדבר החשוב. כשם שאני אוהב לטפס בהרים ונהנה מהנוף ומהמראה, אך לא חשובים לי שמותיהם של ההרים. חשוב לי שהשיר יהיה **טוב**, ואני מניח לאחרים את הוויכוח אם הוא שיר-עם או לא.

שאלה: השיר הפופולארי, האם אינו ממוסחר כולו?

תשובה: גם המוזיקה של העם ממוסחרת עתה. אף אני עצמי דוגמא לכך – אני שר לפרנסתי. קשה על כן לקבוע את התחום בין הממוסחר לבלתי-ממוסחר. כשם שתוכל לומר – זנות היא מין ממוסחר. אך אם נערה מחליטה להתחתן עם בחור אחד ולא עם אחר, כי האחד יכול להציע לה חיים בטוחים ונוחים והאחר אינו יודע מה יאכל מחר, האם תוכל לומר לי היכן נגמרת הזנות ומתחילה האהבה?!

שאלה: חובת האמן, דומני, היא לקבוע את הגבול.

תשובה: נכון. אני עצמי מנסה לשיר את המוזיקה הטובה ביותר שאני מסוגל לה. אך גם אני מתפשר. כל אחד בעולם הזה מתפשר. וזאת כדי להגיע לקהל. אם מציעים לי להופיע בטלוויזיה, עליי להחליט עד כמה יש לכך ערך, וקשה מאוד להחליט. אני החלטתי כי למרות האפשרות להגיע כך אל מיליונים, לא אופיע שם כל עוד לא אוכל לשיר שם לפחות כמה מהשירים שאני רוצה, אם גם לא **כל** שיר שאני רוצה, לפחות כמה מהם. אכן, אמן חייב להחליט, האמן **אישית**.

שאלה: האם יש שירים ה**אסורים** בטלוויזיה?

תשובה: לא, לא בדיוק אסורים. איני חושב שיש רשימת-חרם. פשוט, האנשים המנהלים זאת אינם רוצים לעורר בעיות. האדריכל האמריקני הגדול פרנק ללויד רייט אמר פעם: "**אין לך דבר פחדני יותר ממיליון דולר**." וזו אמת גדולה. אנשי הטלוויזיה משתדלים לא להגיש שום דבר המעורר ויכוח. אם הם חושבים שהממנים אינם רוצים לפגוע באנשי הדרום, הם לא ישכרו שחורים, וכך אין בטלוויזיה המסחרית האמריקנית שחורים. עשירית מבני ארה"ב הם כהי-עור, אך אין לדעת על קיומם על פי הטלוויזיה האמריקנית. וכך בהרבה שטחים: יש מיעוטים שונים – לאומיים, גזעיים, דתיים; או מיעוטים של טעם, שלא היית חושד בקיומם לפי הטלוויזיה. למשל, יש הרבה חובבי מוזיקה קאמרית ויש רביעיות טובות, אך מאומה לא תראה בטלוויזיה. האם אפשר לומר שזה חרם? לא. אלא שאנשי הטלוויזיה מבקשים להשיג הרבה כסף ולכן להגיע אל רבים ככל האפשר.

שאלה: כלומר, אין לכך סיבות פוליטיות?

תשובה: במקרה שלי יש, בהחלט, אך אין זה אופייני. מימי מק-קארתי יש מהלך, איטי אך בטוח, לקראת חיים של תבונה שבהם יוכל כל אדם בעולם לבטא כל רעיון שהוא רוצה מבלי שאיש יכנהו "בוגד". אך התהליך הוא איטי. איני מחכה לשינויים גדולים. לפני חמש שנים היו אנשים שלא יכלו לכתוב לקולנוע. כיום הם יכולים. לגביי אישית, היתה תקופה שבה לא ניתן לי להופיע בטלוויזיה. כעת ניתן הדבר, אך איני מתכוון **עכשיו** להופיע בטלוויזיה. אני מקווה שבעוד כמה שנים אוכל.

שאלה: האם עוד כותבים שירי פועלים באמריקה?

תשובה: יש מסורת של שירי נושא. כל קבוצה בעלת הווי משותף שרה ויוצרת את שיריה המספרים על הווי חייה. וכך יש שירי בוקרים, שירי מסילות הברזל, שירי סטודנטים, שירי האיגודים, שירי הכנסייה וכו'. יש מסורת עשירה של שירי מגמה.

שאלה: בשנות השלושים נוצרו שירי מאבק, ואחר כך?

תשובה: בשנות השלושים הגיעו השירים אל הרבים, אך שירים כאלה נוצרו בתקופות רבות מאז המאה ה-16 ועד ימינו. במאה ה-18 היו שירי פיראטים, שירי המהפכה האמריקנית. לאחר מלחמת האזרחים היו שירי פועלים, שירים אנרכיסטיים וכו'. בשנות השלושים היו שירים של מחוסרי עבודה. כיום יש תנועה עצומה של שירה העוסקת בבעיות הזמן הנוכחי. לכן אני כולל כמה שירים כאלה בתכניתי. אופייני להם שרובם מבוססים על מנגינות ישנות ומחברים להן מלים חדשות. וגם אם השיר כולו חדש, סגנונו מסורתי.

שאלה: אם תשווה שירים אירופיים (אנגליים, איריים וכו'), שהובאו ונשתלו בארה"ב במשך מאות השנים האחרונות, אל מקורם כיום (שכן הם מושרים גם כיום בארצות מוצאם) – האם השתנו?

תשובה: ראשית, השיטה האפריקנית של ליווי מקצב השירה בכלי כבשה את אמריקה. השיר האנגלי או הבלדה האירית מושרים במקורם ללא ליווי. **הסיפור** היה הדבר החשוב ביותר. זו אמנות גדולה. לעתים מזומנות אני שר ללא ליווי. אך באמריקה התקבל העקרון האפריקני. באפריקה ראינו שאפילו שירי עבודה, שאנשים שרים תוך קציר הירק או קליעת החבל, מושרים רק עם ליווי. עברתי ליד אפריקני שקצר. שאלתיו אם הוא יודע שירי עבודה. ענה לי: "ודאי, כל העובדים בקציר יודעים שירים". כשביקשתיו לשיר לנו, ענה: "הייתי רוצה, אבל המוזיקה איננה כאן". באמרו מוזיקה התכוון לשני כלים – מעין דלעת שצלילה דמוי מרקס וכלי מתכת קטן שצלילו דמוי קסטנייטות. ללא אלה לא יכול לשיר. אך המנגינות גם הן עברו גלגולים רבים בארה"ב. מנגינות אירופיות ידועות בצורות רבות ושונות והן בהשתנות מתמדת. באירופה המקצב נתון בתוך המנגינה. כאשר זו נפסקת, נפסק גם המקצב. לעומת זאת, העיקרון המערב-אפריקני: המקצב **קבוע** והמנגינה משתנה, אך אינה משפיעה על המקצב. וכשם שאנו חושבים על כמה קולות של לחנים, אצלם זה כמה מקצבים.

שאלה: מאין בא השיר We shall overcome?

תשובה: הסיפור אופייני. איש אינו יודע את המקור המדויק. ב-1905 הודפס המנון בפטיסטי בשם I will overcome, שהיה מבוסס ודאי על שיר עתיק יותר. ב-1940 שרו פועלי טבק גרסה עממית של המנון זה והם שינו

את ה-I will ל-We shall. ידידה שלי לימדתני את השיר תוך שינויים ותוספות. גם אני הוספתי ושיניתי ולימדתי ידידה אחרת וזו לימדה את השיר בקולג׳ של שחורים ב-1960, והם אמצוהו ושינו והוסיפו גם הם. כיום זהו ההמנון של כל תנועות החופש ואני גאה להיות חוליה קטנה בשרשרת.

שאלה: לכל זמר ולכל להקה סגנון משלהם. לכל עם ושיריו סגנון משלהם. כאשר אתה שר שירי עמים שונים, ביחידות או בלהקה, האינך חושש מפגיעה בסגנון השיר על ידי סגנון מבצעו?

תשובה: זו נקודה חשובה מאוד, חשובה ביותר. אין לכך תשובה קלה. שירים מסוימים איני שר כי איני יכול ללמוד את סגנונם ואני חושב שכל שינוי יקלקל אותם. לשירים אחרים אני מנסה להתאים את סגנוני במידת האפשר. אחרים אני משנה בהתאם לסגנוני. אין כלל אחד. זה תלוי בשיר. מנגינות מסוימות הן כה גדולות עד שהן יכולות להתקיים בסגנונות שונים. אשר לסגנון האישי, הרי זו בעיה של כל פרט.

אדם מוכרח להיות **הוא עצמו**. אי אפשר להעמיד פנים. ואדם חייב להכריע – מה הוא סגנונו. ואם הסגנון הוא האדם – **איזה אדם אתה?** לראשונה אדם פותח בחיקוי. תחילה הוא מחקה אדם מסוים, אחר כך אדם אחר ואחר כך עוד אחרים. אך בחקותו רבים ושונים הולך ומתגבש סגנונו שלו.

שאלה: מי הם, לדעתך, ״אבותיך הרוחניים״?

תשובה: וודי גטרי, לד בלי, הוריי (שהם מוזיקאים קלסיים) ועוד זמרים ומנגנים שונים ורבים.

שאלה: כולם אמריקנים?

תשובה: רובם. לא הרביתי לבקר בארצות אחרות. עליך **לחיות עם מוזיקה** כדי להכירה. אין זה מספיק להכירה מספר או מתקליט.

שאלה: התוכל לומר לנו מה אמת בהשקפה הגורסת שרבים מאלה שפיתחו את זמר-העם בארה״ב הם אנשים בעלי השקפות מתקדמות?

תשובה: מוטב להיזהר מהכללות. עקרת הבית המשתדלת ליפות את ביתה למען משפחתה היא אמן מתקדם. האדם המנסה לארגן את חייו כך שלא יסיימם כשבר-כלי מרוט-עצבים, עליו להיות אמן. אפילו בעוני מנוול חייב אדם לארגן את חייו כאמן. ראיתי בהודו אנשים המתקיימים על ארבעה-חמישה סנט ליום, בלכתם ברחוב כשלגופם יריעת בד בלבד, אך אילו אמנים היו אלה! מימיי לא ראיתי הליכה כה יפה כשל אותן נשים בהודו. אנטרופולוג צ׳כי שהיה שם אתי אמר לי: ״ראה את ההרמוניה השקטה של הליכתם.״ הם לא מיהרו והלכו בצעד משוחרר וקל, הם היו אמנים. אני מאמין כי כל בן אנוש הנכסף לאושר הריהו אמן בצורה זו או אחרת. הווה אומר, כל מי שמבקש לקדם את חייו הריהו בבחינת אמן מתקדם.